

سازمان حفاظت محیط زیست

اداره کل حفاظت محیط زیست استان تهران

اداره حفاظت محیط زیست شهرستان ورامین و قرچک

سیمای زیست محیطی شهرستان های ورامین و قرچک

خرداد ماه ۹۳

فهرست اطلاعات :

موقعیت شهرستان ورامین

سیمای طبیعی شهرستان ورامین

تاریخچه منطقه حفاظت شده کویر

راههای ورودی منطقه

حیات جانوری:

پوشش گیاهی

منابع آبی

تالاب

اقلیم و آب و هوا

امکانات حفاظتی

بهره وری از منطقه

وضعیت عمومی محیط زیست شهرستان به لحاظ منابع آلاینده

فاضلاب و زباله شهری

زباله های شهری و روستایی

ترافیک شهری

راهکارها و پیشنهادات جهت کاهش مشکلات زیست محیطی شهرستان

موقعیت شهرستان ورامین:

شهرستان ورامین وقرچک با وسعتی معادل ۱۵۸۰ کیلومتر مربع در فاصله ۲۵ کیلومتری جنوب شرقی تهران در حد فاصل عرض های جغرافیایی ۳۵ تا ۳۰ و ۳۵ و طول های جغرافیایی ۵۱ و ۵۲ تا ۵۲ و با ارتفاع ۷۵۰ تا ۹۰۰ متر از سطح دریا های آزاد واقع شده است . این شهرستانها از شمال به شهرستان پاکدشت ، از غرب به شهرستان ری ، از جنوب به استان قم و از شرق به شهرستان پیشوا محدود می گردد. و بدلیل واقع شدن در حاشیه کویر مرکزی دارای آب و هوای نیمه خشک و بیابانی است . جمعیت دو شهرستان براساس سرشماری صورت گرفته بالغ بر ۵۵۰۰۰۰ هزار نفر میباشد که با توجه به مهاجر پذیری در سطح استان از رشد قابل ملاحظه ای برخوردار میباشد.

سیمای طبیعی شهرستان ورامین:

شهرستان ورامین در فاصله ای نه چندان دور در جنوب شهر تهران پایتخت کشور قرار گرفته است این شهر از لحاظ توپوگرافی در عرصه دشتی وسیع که متصل به کویر مرکزی می باشد واقع به همین لحاظ میتوان آن را به عنوان دروازه ورود به کویر محسوب نمود. با توجه به همجواری شهرستان ورامین با کویر مرکزی تأثیرات اقلیمی و آب و هوایی آن بر این شهرستان بسیار ملموس و محسوس می باشد .

تابستان گرم و سوزان و زمستان سرد و خشک ، شوری خاک و فقر مراتع از خصوصیات بارز کویری بودن شهرستان ورامین می باشد. لاکن علیرغم وجود چنین شرایط محدود کننده ای ناباورانه می توان دریافت که این منطقه خشک دارای تنوع زیستی قابل ملاحظه ای می باشد.

این جلگه حاصلخیز یکی از قطبهای کشاورزی و دامداری استان تهران و علاوه بر آن بدلیل وجود دامداران و عشایر کوچ رو بعنوان یکی از کانونهای عشایری استان مطرح میباشد . دشت وسیع جنوب شهرستان ورامین به دلیل

برخورداری از ویژگیهای منحصر بفرد طبیعی به عنوان منطقه حفاظت شده کویر در چهار دهه گذشته تحت مدیریت و حفاظت قرار گرفته است .

منطقه حفاظت شده کویر با وسعتی معادل ۲۵۰ هزار هکتار مشتمل بر ارتفاعات و دشتهای مرتعی و غیر مرتعی و بخشی از نمکزارهای جنوب شهرستان ورامین نمادی کامل از یک اکوسیستم کویری و در حال حاضر یکی از زیستگاههای کم نظیر حیات وحش در حوزه استحفاظی شهرستان ورامین است.

تاریخچه منطقه حفاظت شده کویر:

محدوده ای که امروز به عنوان منطقه حفاظت شده کویر تحت اختیار سازمان حفاظت محیط زیست قرار دارد در سال ۱۳۳۵ پس از تأسیس قانون شکار ابتدا به منظور حفظ حیات جانوری و گیاهی آن مورد توجه و در مساحتی معادل یک میلیون هکتار به عنوان قرق دولتی اعلام میگردد. با ارتقاء قانون شکار به سازمان شکاربانی و نظارت بر صید در اوایل دهه چهل این عرصه وسیع با تحدید حدود مشخص و مرزبندی معین به صورت یکپارچه با وسعتی معادل هفتصد و پنجاه هزار هکتار که قسمتی از آن در حوزه استحفاظی استان سمنان و بخشی در استان اصفهان و قسمتی در استان تهران می باشد تحت عنوان منطقه حفاظت شده کویر مورد تصویب شورای عالی شکاربانی و نظارت بر صید قرار میگیرد و در جراید کثیر الانتشار وقت آگهی میگردد . در سال ۱۳۵۰ با ارتقاء سازمان شکاربانی و نظارت بر صید به سازمان حفاظت محیط زیست محدوده مذکور بدلیل غنای حیات وحش و بکر بودن عرصه و همچنین برخورداری از ویژگی های منحصر بفرد و بی نظیر در غالب یک اکوسیستم وسیع به پارک ملی تبدیل و تعلیف احشام در سر تا سر آن ممنوع میگردد.

امکانات و تجهیزات مکفی همراه با پرسنل مورد نیاز آن تأمین و تعدادی پست و پاسگاه حفاظتی در آن فعال و با پیروی از الگوهای حفاظتی رایج در سراسر دنیا این عرصه وسیع تحت حفاظت قرار میگیرد و مفاهیم و جنبه های حقوقی آن مشخص می گردد.

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در اجرای سیاست های دولت و همچنین شرایط اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی حاکم بر جامعه مساحتی معادل دویست و پنجاه هزار هکتار در محدوده مذکور از رتبه پارک ملی تنزل و به عنوان منطقه حفاظت شده کویر با حد و حدود مشخص تقسیم و تبدیل میگردد.

راههای ورودی منطقه:

مناسبترین راههای ورودی به منطقه حفاظت شده کویر از داخل شهرستان ورامین می گذرد. یکی از مسیرهای دسترسی جاده ورامین ، جوادآباد ، طغان ، جهان آبادو پاسگاه محیط بانی شکر آباد و دیگری جاده ورامین ، پیشوا ، قلعه بلند ، امامزاده عبدالله ، عسگرآبادو حصار گلی و مبارکیه و پاسگاه محیط بانی مبارکیه میباشد ولی در حواشی این دو راه و از جهات مختلف راههایی وارد آن می شود که نمی توان عنوان جاده به آنها اطلاق نمود بلکه کاروانروهای قدیمی است که اکنون جیب رو شده اند و تردد از آنها بدون راهنما و اطلاع ، کاری بسیار خطر ناک است و احتمال آسیب دیدن و گم شدن در مسیر نیز زیاد است که برخی از آنها عبارتند از جاده ارتباطی قم ، کوه سفید، دشت مسیله ، بند علیخان ، پره زرد و ارتفاعات دوازده امام و جاده کاروانسرای دیر ، جاده بلند در دشت پره زرد تا کوههای دوازده امام . جهت جلوگیری از هرگونه پیش آمد سوء و ناگوار و رعایت ضوابط و مقررات قانونی

باید قبل از انجام برنامه بازدید و سفر به این منطقه نسبت به کسب اطلاع واخذ مجوز از اداره کل حفاظت محیط زیست استان تهران و هماهنگی با واحدهای تابعه مستقر در منطقه اقدام شود.

حیات جانوری:

تنوع اقلیمی و شرایط خاص اکولوژیک و توپوگرافی منطقه حفاظت شده کویر شرایط زیست مساعدی را برای زندگی انواع وحوش در این گستره وسیع مهیا نموده، بطوریکه با تأثیرپذیری از محیط های اطراف خود به دلیل برخورداری از عرصه های وسیع دشتی و ارتفاعات متعدد و منفرد با پوشش گیاهی متنوع نیمه کویری، کویری و استپی زیستگاههای مناسب و مستعدی را برای زیست وحوش فراهم آورده است.

منطقه حفاظت شده کویر زیستگاه مناسبی برای انواع پستانداران، خزندگان و پرندگان مختلف میباشد.

جانورانی از قبیل کل و بز، قوچ و میش، آهو، جبیر، خرگوش، گرگ، کفتار، پلنگ، یوزپلنگ آسیایی، گربه کاراکال و گربه شنی، شغال، خارپشت گوش بلند، روباه معمولی، روباه شنی، پستاندارن منطقه و جانورانی نظیر کبک، تیهو، هوبره، باقرقره (کوکر شکم سیاه)، زاغ بور، زاغ نوک قرمز، کبوتر کوهی، بلدرچین، دو دوک، چلچله بیابانی، سنگ چشم، کورکور معمولی انواع بازهای شکاری (کرکس، دال معمولی، هما، دلیجه، قرقی، بحری، شاهین، بالابان، سارگپه، عقاب طلایی، عقاب دشتی، پرندگان آن در عرصه های خشک و انواع مرغابی سانان (مرغابی ماده)، سرسبز، غاز خاکستری، آنقوت، آبچلیک، درنا و فلامینگو، خوتکا، حواصیل خاکستری، بوتیمار در بخشی از عرصه که در فصل زمستان سیمای تالابی دارد تشکیل می دهند.

پوشش گیاهی:

با توجه به اینکه منطقه حفاظت شده کویر جزء مناطق خشک و بیابانی محسوب میگردد و میزان بارندگی سالیانه در آن کمتر از ۱۷۵ میلیمتر میباشد، از تابستانهای گرم و زمستانهای سرد برخوردار است. پوشش مرتعی آن از انواع گونه های خشکی پسند (گزروفیت ها) تشکیل شده و گیاهان شور پسند (هالوفیت ها) درپهنه دشت های صاف در میان آنها جای ویژه ای دارند این گیاهان به عنوان شاخص زنده تطابق با شرایط اکولوژیکی نا مساعد زیستی قسمتی از سال را در معرض کمبود آب قرار دارد و برای ادامه حیات و بقاء و سازگاری با شرایط نا مساعد و سایر عوامل محدود کننده رویشی ساختمان داخلی و خارجی خاصی پیدا می کنند که معرف خشکی و محدودیت های زیستی است.

بازتاب روند سازگاری این گیاهان به گونه ای است که آنها را قادر می سازد شرایط سخت محیطی را تحمل نمایند. برخی خشک و خاردار، تعدادی دارای کلروفیل کمتر و کمبود و خاکستری، دسته ای دارای برگ های گوشتی و الباقی دارای ساقه کوتاه و ریشه بلند و یا ریشه های سطحی و گسترده می باشند در بعضی از گونه ها سطح برگ ها تقلیل یافته و یا فاقد برگ می شوند. به طور کلی از گیاهان منطقه می توان شکر تیغال، چوبکها، کلاه میرحسن، اشنان، تاق، گز، انواع گون های پشته ای، جگن، بوهن، اسکنیبل، خارشتر، افدرا، درمنه، اتریپلکس، پسته وحشی، بادام تلخ، تنگس را نام برد.

منابع آبی:

در منطقه حفاظت شده کویر به جز یک رودخانه که آن هم فقط در فصل زمستان دارای آب میباشد هیچ آب جاری و روانی که بتوان به آن رودخانه گفت وجود ندارد ، لاکن در مواقع بارندگی از تعدادی مسیل که حوزه آبخیز آنها کوههای دوازده امام و کوه سرخ مکرش میباشد سیلاب جاری میگردد . رودخانه شور و کرجی که در حوالی چرمشهر با عبور از پل جاده چرمشهر در محل بندعلیخان دو شاخه میگردد شاخه جنوبی به دشت پره زرد و مسیله و سواحل دریای نمک میریزد و شاخه شرقی آن پس از عبور از روستاهای عزیز آباد ، شکر آباد، دوازده امام و مبارکیه بسمت شرق با عبور از کرانه های شمالی پارک ملی کویر در حوالی ریگ جن به نمکزارهای مرزی میریزد. منابع عمده آبی در داخل منطقه حفاظت شده عبارتند از غدیرها(دق) و آب بندها و سنگابهای طبیعی چون دق پره زرد، دق قدیر اسب ، دق کشکولی و سنگاب وحش و چشمه های دائمی چون گل چشمه و چکاب و اشکف و چاه میل نیز از منابع آبی دائمی و بسیار مهمی میباشد که مورد استفاده وحوش قرار میگیرند.

تالاب:

اکوسیستم وسیعی که در حال حاضر به عنوان منطقه حفاظت شده کویر در اختیار سازمان حفاظت محیط زیست و تحت حفاظت قرار گرفته است علاوه بر دشتهای و ارتفاعات با سیمایی کاملا کویری از یک تالاب فصلی که در فصل زمستان بصورت یک اکوسیستم تالابی پذیرای هزاران هزار پرنده آب زی و کنار آب زی که از اقصی نقاط جهان بالاخص نیمکره شمالی و سبیری به سمت جنوب و نقاط گرم مهاجرت می نمایند می باشد.

تالاب بندعلیخان واقع در جنوب شهرستان ورامین به فاصله ۴۰ کیلومتری شهر ورامین و در جنوب شهرک صنعتی چرمشهر واقع گردیده است. این تالاب از غرب به دشت غیر مسکون سیاه پرده و از شرق به دریای نمک و از شمال به ارتفاعات دوازده امام و شهرک صنعتی چرمشهر و جنوب به دشت مسیله محدود میگردد.

حیات، بخش تالابی منطقه حفاظت شده کویر همه ساله با ریزش بارانهای موسمی پائیزی در تهران و ارتفاعات مجاور آن که مشرف به دشت ورامین و کویر می باشد و باجاری شدن سیلاب ها، سر ریز رودخانه جاجرود و همچنین آب های سطح الاراضی ناشی از بارندگیها و بخشی از فاضلاب شهر تهران - ری - قرچک که وارد رودخانه شور میگردد شروع و تا اوایل اردیبهشت این سیمای تالابی در منطقه وجود دارد. همزمان با تالابی شدن عرصه های کویری و پخش آب در مراتع، پرندگان مهاجر در دسته ها و کلنی های عظیم وارد منطقه می شوند و با توجه به شرایط مطلوب آب، غذا و امنیت حاکم در منطقه حفاظت شده کویر تا اواخر اسفند ماه در منطقه می مانند. وسعت تالاب رابطه مستقیمی با میزان نزولات جوی دارد و هرچه قدر با رش نزولات جوی افزایش یابد قطعاً مساحت تالاب وسیع تر میگردد. در این تالاب پرندگان نظیر خوتکا، چنگر، اگرت خاکستری و سفید، انواع ابچلیک ها، چوب پاها، مرغابی ماده و سرسبز، تنجه (عروس مرغابی)، غاز خاکستری، آنقوت، فلامینگو، عقاب تالابی و تعداد قلیلی درنا و قو به ترتیب به این منطقه مهاجرت و زمستان گذرانی می نمایند.

اقلیم و آب و هوا:

اقلیم نتیجه ترکیب عناصر متنوع آب و هوایی است که در زمان طولانی در تطابق با موقعیت جغرافیایی هر منطقه پدیدار می شود و نقش مهمی در منابع تجدید شونده آن دارد با آگاهی و شناخت کامل از امکانات و محدودیتهایی که عوامل اقلیمی بر هر منطقه اعمال می کند می توان در جهت استفاده بهینه از این منابع گام برداشت.

عوامل تغییرات و نوع آب و هوای هر منطقه را می توان مرهون عوامل اصلی از قبیل عرض جغرافیایی، حرارت، جریانات هوایی، رطوبت و باران و عوامل فرعی مانند ارتفاع، چین خوردگی، موقعیت نسبت به دریا ها و بالاخره پوشش گیاهی که هر یک به تنهایی در کیفیت آب و هوای آن موثر می باشد، دانست. نهایتاً آب و هوای یک محل نتیجه وجود عوامل طبیعی مختلفی است. که به صورت عادی در وضع جوی آن دخالت دارد وجود این عوامل که اقلیم آن منطقه را مشخص می سازد محیط مخصوصی را بوجود می آورد که در تنوع نباتات، میزان رشد و پراکندگی حیات جانوری تاثیر زیادی دارد به طور کلی اقلیم ناحیه مرکزی ایران که شامل کلیه سرزمینهای داخل فلات اعم از چاله ها و دشتهای می باشد، خشک و بیابانی است.

با نگاهی کلان به عرصه های مرکزی ایران که بیشتر حالت کویری دارند و گوشه ای محدود از آن، که منطقه حفاظت شده و را در بر میگیرد می توان گفت که این عرصه وسیع تحت تأثیر سه جریان هوایی یعنی فشار هوای سنگین سیبری و فشار هوای سبک مدیترانه و فشار هوای موسمی هندوستان واقع شده است.

از مشخصات آب و هوای این منطقه تسلط توده های هوای گرم در تابستان و غلبه هوای سرد در زمستان و اختلاف شدید درجه هوا در زمستان و تابستان و حتی در روز و شب می باشد. روز هوا بشدت گرم و در شب بعلت خشکی هوا به خشونت آن افزوده می شود بطوریکه گرما ی تابستان و سرمای زمستان آن قابل تحمل نمی باشد و بدلیل باز

بودن سطح و وسعت فلات مداوم در معرض وزش آزاد باد می باشد و چون سطح این عرصه وسیع از ذرات ریز خاک و شن پوشیده شده است و همچنین پوشش گیاهها به اندازه ای نیست که بتواند خاک را حفظ کند فرسایش باد (خاک گرفتگی) ایجاد میگردد.

کویر از خشک ترین نواحی داخلی ایران است حداکثر مقدار بارندگی آن حدود ۱۰۰ میلیمتر در سال است .

امکانات حفاظتی:

منطقه حفاظت شده کویر با وسعت ۲۵۰,۰۰۰ هکتار در حال حاضر تحت نظر اداره حفاظت محیط زیست شهرستان ورامین و مدیریت اداره کل حفاظت محیط زیست استان تهران با دایره بودن سه پاسگاه محیط بانی دائم و یک پاسگاه محیط بانی فصلی بصورت شبانه روز توسط محیط بانان یگان حفاظت محیط زیست با امکانات خودرو، موتور سیکلت صحرایی و بیسم های پیشرفته در حال حفاظت می باشد علاوه بر حفاظت از عرصه حفاظت شده کویر کنترل و حراست از شکارگاههای آزاد حوزه شهرستان ورامین نیز با همکاری محیط بانان انجام می گردد.

بهره وری از منطقه:

با امعان نظر به اینکه منطقه حفاظت شده کویر نمونه ای از اکوسیستم های خشک با جوامع گیاهی و جانوری خاص خود، که با مکانیسم های سازگاری مختلف، خود را قادر می سازند تا بطور تحسین برانگیزی شرایط سخت زیستی را تحمل نمایند، از نظر (جهت، حیث) مطالعه در زمینه نحوه زندگی و نیازهای زیستی جانوران منطقه و بسیاری از

ویژگی های آشکار و پنهان آنها موضوعی قابل توجه و در خور اهمیت است که می تواند بستر مطالعات و تحقیقات وسیعی را برای موسسات تحقیقاتی و نهادهای علمی زیربط فراهم آورد. این محدوده به عنوان یک اکوسیستم زنده و یک بانک ژنتیک و یک نمایشگاه زنده می تواند مورد بازدید علاقه مندان و مردم قرار گیرد .

قلعه دیر به عنوان نقطه شاخص مرز شرقی منطقه اثر ارزشمند تاریخی و تالاب بندعلیخان بعنوان شاخص اکوتوریستی در فصل پاییز و زمستان پاسخگوی علاقمندان به طبیعت شهرستان می باشد . انشاء الله با مطالعه و زون بندی منطقه در آینده بتوانیم پاسخگوی بازدید کنندگان و گردشگران ایرانی و خارجی باشیم.

وضعیت عمومی محیط زیست شهرستان به لحاظ منابع آلاینده:

در پی اخراج صنایع آلاینده و مزاحم شهرتهران در طی دو دهه گذشته و بدلیل نزدیکی به تهران و همچنین عواملی چون وسعت منطقه ، ارزان بودن زمین ، نیروی کار فراوان و ۰۰۰۰۰۰ بسیاری از این صنایع جذب حوزه شهرستان گردیده و بصورت پراکنده و عمدتاً غیر مجاز در سطح شهرستان مستقر گردیده اند و اینک بعد از گذشت چند سال علیرغم احداث شهرکهای صنعتی در منطقه ، تبعات و آثار سوء این موضوع به صور مختلف بالاخص تخریب اراضی کشاورزی و ایجاد زمینه ساخت و سازهای غیر مجاز و در نهایت تحمیل بار آلودگی به محیط زیست منطقه بوضوح قابل مشاهده میباشد. از مهمترین واحدهای صنعتی آلاینده می توان به ریخته گریها و بلورسازیهها ، دباغیهها ، صابون پزیها ، واحدهای تولید مقوا از کاغذ باطله و قالیشوئی ها ، کوره های آجر پزی ، بازیافت پلاستیک های کهنه ، دامداریها و کارگاههای مزاحم درون شهری اشاره نمود .

فاضلاب و زباله شهری:

عدم وجود شبکه مناسب جمع آوری فاضلاب شهری باعث گردیده که در بسیاری از محله های شهری مشکلات حادی در خصوص فاضلاب برای شهروندان بوجود آید که همواره مورد شکایت آنان بوده است ، لازمست علاوه بر انجام اقدامات لازم برای ایجاد شبکه مناسب جمع آوری فاضلاب شهری ، در خصوص تصفیه فاضلاب شهر جهت مصارف معین نیز پیش بینی های لازم صورت پذیرد.

زباله های شهری و روستایی:

بی گمان یکی از تبعات توسعه شهری و افزایش جمعیت ، زباله و مسائل مربوط به آن میباشد که با توجه به تولید روزانه زباله و لزوم جمع آوری و انتقال به موقع آن همواره مشکلاتی وجود خواهد داشت که برای برطرف نمودن آن نیاز به اطلاع رسانی و ایجاد هماهنگی و همکاری لازم بین مردم و مسئولان جمع آوری زباله میباشد. معضل حادی که در ارتباط با زباله در سطح شهرستان وجود دارد ، نحوه دفع نهایی زباله میباشد که در حال حاضر بصورت غیر بهداشتی و بدون رعایت اصول دفن بهداشتی صورت میگیرد.

ترافیک شهری:

با توجه به رشد فزاینده تعداد خودروهای در حال تردد در سطح شهرستان و عدم گسترش متناسب راههای ارتباطی شهرستان و تعداد قابل ملاحظه دسفرهای بین شهری بخصوص بین تهران و وارمین و وضعیت خودروهای موجود ،

یکی از عوامل عمده آلودگی هوا در سطح شهرستان آلودگی ناشی از خودروها میباشد که با ایجاد شبکه مترو و آزاد راه بین تهران و ورامین (که بحث آن مطرح میباشد) و افزایش ناوگانهای مسافربری عمومی تاحدودی مشکلات ناشی از ترافیک های سنگین و آلودگی هوای ناشی از آن مرتفع خواهد شد.

راهکارها و پیشنهادات جهت کاهش مشکلات زیست محیطی شهرستان:

- جلوگیری از ساخت و سازهای غیر مجاز و تغییر کاربری اراضی زراعی و باغها.
- راه اندازی شهرک صنعتی قرچک .
- ایجاد بسترهای لازم جهت انتقال صنایع به شهرکهای صنعتی.
- تشکیل کمیته انتقال صنایع آلاینده و مزاحم در سطح شهرستان .
- فعال تر نمودن کمیسیون بند ۲۰ ماده ۵۵ قانون شهرداریها جهت برخورد با صنایع و مراکز مزاحم داخل شهری .
- ساماندهی مکانهای دفن زباله شهری و رعایت اصول دفن بهداشتی زباله.
- احداث و راه اندازی کارخانه بازیافت زباله شهرستان.
- احداث و راه اندازی سایت مرکزی بیخطر سازی پسماندهای پزشکی.
- تکمیل سریع شبکه جمع آوری و دفع فاضلاب شهری واحداث تصفیه خانه مربوطه.
- ایجاد کمربند سبز در حاشیه شهرهای شهرستان.
- گسترش شبکه راههای شهرستان و افزایش ناوگانهای مسافربری عمومی بالاخص مترو شهرستان .